

تحلیل برهمکنش امر ذهنی و تریالکتیک امر فضایی لوفور در کیفیت فضایی معماری فرهنگی معاصر تهران^۱

پیمان حسینی گوهری: گروه معماری، واحد بین الملل کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، جزیره کیش، ایران.
علی اکبری*: استادیار گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
رضا افهمی: دانشیار گروه پژوهش و تاریخ هنر، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

Analysis of interaction between the mentality and trialectic of Lefebvre's production of space in the quality of contemporary cultural architecture in Tehran²

Abstract

Since architecture means the created building, it is the direct crystallization of the mentality of human beings who first imagined it and then created and lived in it, the problem of understanding the building from knowledge of the mental can be achieved in three categories: conceived space, lived space and perceived space. In this study, focusing on the problem of explaining the mechanisms of creating human spaces based on the subjectivity, relying on Lefebvre's theory of the production of space, after explaining the components of the subjectivity and the trialectic nature of space in this theory, the interaction of the two with space users has been questioned. The goal is to providing solutions for the production and reproduction of the desired atmosphere of Iranians in the current era. Therefore, initially, the definitions and concepts are questioned and then the extracted components are studied in the field and tested. The philosophical paradigm of research is interpretivism and the research approach is quantitative. Given that the movement of research moves from the acceptance of a theory to the gathering of data from the studied samples, the logic of reasoning is deductive. In this study, the latent or invisible factors, which represent the subject here, are determined based on a set of observable variables, here which is Lefebvre spatial trialectics, and the variance between the dependent variables (latent factors) is determined according to the correlation between the independent variables. The method of data analysis is confirmatory factor analysis. Finding results show that in response to research questions about what are the components of spatial trialectics as well as the elements of the subject matter and how they interact in the production and consumption of space, in the lived experience of eight important contemporary cultural buildings in Tehran, between obvious, visible and tangible variables and factors hidden in the process of creating space, there is a convergence relationship, and based on the analyzed data, most people have emphasized these factors as the shaping elements of the mentality in the three moments of producing lived, perceived and imagined space.

Keyword: the production of space, Lefebvre trialectic, contemporary architecture of Tehran, cultural architecture, subjectivity and architecture

چکیده

از آنجا که معماری به معنای اثر ساخته شده، تبلور مستقیم ذهنیت انسان‌هایی است که آن را نخست تصور و سپس ایجاد و زیست کرده‌اند، مسئله شناخت بنا از معرفت به امر ذهنی در سه مقوله فضای تصور شده، فضای زیسته و فضای ادراک شده می‌تواند حاصل شود. در این پژوهش، معطوف به مسئله تبیین سازوکارهای خلق فضاهای انسانی مبتنی بر امر ذهنی، به اتکای نظریه تولید فضای لوفور، پس از احصای مؤلفه‌های امر ذهنی و تریالکتیک امر فضایی در این نظریه، برهمکنش این دو نزد کاربران فضاها مورد پرسش قرار گرفته است تا بر پایه آن بتوان راهکارهایی برای تولید و بازتولید فضای مطلوب ایرانیان در دوران کنونی تشریح نمود؛ بنابراین نخست تعاریف و مفاهیم مورد پرسش واقع شده است و پس از آن، مؤلفه‌های استخراج شده، مورد مطالعه میدانی و آزمون قرار گرفته است. مبانی فلسفی تحقیق، تفسیرگرایی و رویکرد تحقیق، کمی است. با توجه به اینکه سیر حرکت پژوهش از پذیرش یک نظریه به سمت استحصال داده‌ها از مطالعه نمونه‌ها حرکت می‌کند، منطقی استدلال، قیاسی و حرکت پژوهش از کل به جز یا به تعبیری از بالا به پایین است. در این پژوهش، عوامل پنهان یا مشاهده‌ناپذیر که در اینجا همان امر ذهنی است، بر اساس مجموعه‌ای از متغیرهای مشاهده‌پذیر تعیین می‌شود که در اینجا تریالکتیک فضایی لوفور است و واریانس میان متغیرهای وابسته (عوامل پنهان) بر اساس همبستگی میان متغیرهای مستقل تعیین و توصیف می‌شود. روش آنالیز داده‌ها، روش تحلیل عاملی تأییدی است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که در پاسخ به پرسش‌های پژوهش از چیستی مؤلفه‌های تریالکتیک فضایی و نیز برساننده‌های امر ذهنی و نحوه برهمکنش آن‌ها در تولید و مصرف فضا، در تجربه زیسته هشت بنای مهم فرهنگی معاصر در تهران، میان متغیرهای آشکار، مشهود و محسوس در فضا و عوامل پنهان خلق فضا رابطه همگرایی برقرار است و به استناد داده‌های تحلیل شده اکثر افراد این عوامل را به‌مثابه عناصر شکل‌دهنده امر ذهنی در سه لحظه تولید فضای زیسته، درک شده و تصور شده مورد تأکید قرار داده‌اند.

واژگان کلیدی: تولید فضا، تریالکتیک لوفور، معماری معاصر تهران، معماری فرهنگی، امر ذهنی و معماری.

* نویسنده مسؤول akbari@iausr.ac.ir

۱. این مقاله مستخرج از مطالعات رساله دکتری نویسنده اول است که تحت عنوان «تحلیل دیالکتیک امر اجتماعی-امر فضایی در معماری معاصر ایران مبتنی بر نظریه تولید فضا آنری لوفور (فضاهای فرهنگی از ۱۳۳۲ تا امروز)» و به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد بین‌المللی کیش در حال انجام است.

2. This article is taken from the studies of the first author's doctoral dissertation entitled "Analysis of Social-Spatial Dialectics in Iranian Contemporary Architecture based on Henri Lefebvre's Theory of Space Production (Cultural Spaces from 1953 to Present)" which is supervised by the second and corresponding author and advised by the third author. It is underway at Kish International Branch, Islamic Azad University.

۱. مقدمه

تولید فضای زیسته مبتنی بر مناسبات متکثر سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فناوری در ایران معاصر فراز و نشیب‌های مختلفی را سپری کرده است. روند مدرنیزاسیون صنعتی و سپس دموکراتیزاسیون فرمایشی و پس‌از آن گفتمان انقلاب اسلامی، باعث شده است تا شیوه‌های مختلفی در معماری صدسال اخیر ایران اعم از نئوکلاسیسم ملی‌گرا، معماری التقاطی، مدرنیسم اولیه، مدرنیسم متعالی، معماری زمینه‌گرا، معماری مردم‌گرا و سایر رویکردها قابل‌شناسایی باشد (قبادیان، ۱۴۰۰؛ بانی مسعود، ۱۳۹۸). ذهنیت ایرانیان این دوران، ذهنیت پرتلاطمی است و خواست‌های متنوع و متغیرش به موازات تحولات اجتماعی در قرن بیستم در سایر مناطق دنیا اعم از اروپا، آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی و معطوف به مؤلفه‌های زمینه‌ای و هویتی‌اش، موقعیت‌های فضایی، ظرفیت‌های کالبدی و نیازهای برنامه‌ای جدیدی را متظاهر می‌سازد که فهم و شناخت دقیق آن‌ها با گذار از مطالعه عوامل ساخت امر ذهنی و نیل به خوانش جامعه‌شناختی از تحولات آن در جامعه این دوران میسر است. از آنجا که معماری به معنای اثر ساخته‌شده، تبلور مستقیم ذهنیت انسان‌هایی است که آن را نخست تصور و سپس ایجاد و زیست کرده‌اند، مسئله شناخت بنا از معرفت به امر ذهنی در سه مقوله فضای تصور شده، فضای زیسته و فضای ادراک‌شده می‌تواند حاصل شود.

از سوی دیگر، در پژوهش‌هایی که محققان تلاش کرده‌اند معماری معاصر را مبتنی بر حوادث سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تحلیل کنند، مسئله اساسی آن است که یا معمار را در کانون مطالعات خود قرار داده‌اند یا امر سیاسی-اجتماعی را از بالا به پایین دیده و تفسیر کرده‌اند و از این‌رو، نتایج حاصله از ماهیت امر ذهنی مردم به‌مثابه پارادایم غالب هر دوره زمانی فاصله گرفته است. در نتیجه شناختی که به دست آمده است نمی‌تواند در روند طراحی معماری امروز با محوریت ذهنیت کاربران کارآمد و زیبا و در احتفاظ و امتداد پیوستار ذهنی مردم در تولید فضای مؤثر باشد؛ بنابراین پژوهش‌هایی که بتواند مؤلفه‌های شکل‌گیری ذهنیت ایرانیان را روشن سازد که بر اساس آن بتوان اقدام به طراحی کرد، همچنان ضروری است.

در میانه تحولات قرن بیستم، متفکر برجسته فرانسوی، آنری لوفور، نظریه چندوجهی و سترگ خود تحت عنوان تولید فضا را مطرح کرد و در آن جامع‌ترین بیان رویکردش به فضا و پیامدهای آن برای تحلیل اجتماعی فضا را عرضه کرد. او در این نظریه ابعاد متکثری برای فضا قائل شد و ماهیت و کیفیت فضاهای حضور و زیست

انسان را از جنبه‌های مختلف و مبتنی بر رویکردهای متفاوت مورد تحلیل قرار داد. یکی از مسائلی که او بر آن تأکید داشت فهم امر ذهنی در تریالکتیک فضا بود که می‌تواند به‌مثابه حلقه مفقوده نظام تولید فضا منظور شود.

در این پژوهش، معطوف به مسئله تبیین سازوکارهای خلق فضاهای انسانی مبتنی بر امر ذهنی، به اتکای نظریه تولید فضای لوفور، پس از احصای مؤلفه‌های امر ذهنی و تریالکتیک امر فضایی در این نظریه، برهمکنش این دو نزد کاربران فضاها مورد پرسش قرار گرفته است تا بر پایه آن بتوان راهکارهایی برای تولید و بازتولید فضای مطلوب ایرانیان در دوران کنونی تشریح نمود؛ بنابراین نخست تعاریف و مفاهیم مورد پرسش واقع شده است و پس از آن، مؤلفه‌های استخراج‌شده، مورد مطالعه میدانی و آزمون قرار گرفته است.

۲. پیشینه تحقیق

پژوهش حاضر سه گروه از مطالعات را در ایران در پیشینه خود پشت سر دارد. نخست پژوهش‌هایی که به امر ذهنی در روند طراحی و خلق اثر معماری پرداخته‌اند که چندان زیاد نیستند و عمدتاً به رشد ذهنی دانشجویان در کارگاه طراحی معماری پرداخته‌اند (کاروان، ۱۴۰۰؛ یزدان‌فر، ۱۳۸۳). دوم، مطالعات در حوزه معماری و شهرسازی که به ابتدای نظریه تولید فضای لوفور به تحلیل و خوانش فضاهای معماری و شهری پرداخته‌اند. بخشی از این پژوهش‌ها معطوف به مسئله سرمایه و تأثیر آن بر معماری و شهرسازی بوده است و رابطه مناسبات تولید و انباشت سرمایه، رابطه سرمایه و قدرت، سلیقه، تجاری‌سازی، مد و ارزش‌های افزوده مالی و سرمایه‌ای را تشریح کرده‌اند (رشیدزاده و دیگران، ۱۳۹۸؛ آقایی و دیگران، ۱۳۹۸) و به نقد معماری و شهرسازی مدرن و معاصر از این منظر پرداخته‌اند. سهم دیگری از این دسته مطالعات، معطوف به مسئله زندگی روزمره و نسبت آن با فضاهای معماری و شهری است (حبیبی و برزگر، ۱۳۹۷؛ خانی و دیگران، ۱۴۰۰). در این مطالعات مناسبات اجتماعی، رویدادهای زندگی روزمره، انجا حضورپذیری فضاها و فعالیت‌های رخ داده در آن‌ها مورد تحلیل قرار گرفته و راهکارهای تقویت زندگی روزمره در فضاهای جمعی مورد ارزیابی واقع شده است. طراحی فضاهای شهری بر اساس نظریه آنری لوفور بخش مهمی از مطالعات در زمینه نظریه تولید فضای اوست. در این مطالعات سعی شده است تا با استخراج معیارهای فضایی از گفتار لوفور، (شیعه و دیگران، ۱۳۹۶) چه در نظریه تولید فضا و چه مبتنی بر مفهوم حق به

از تأثیرگذارترین نظریه‌های جامع در باب خوانش و تولید فضای معماری و شهری است، نظریه جامع و شاملی است که مبتنی بر منطق دیالکتیکی هگلی-مارکسی و تلقی خاص از این منطق به مفهوم‌سازی درباره فضا می‌پردازد و از جنبه‌های مختلف منجر به اولویت دادن مجدد به فضا به‌عنوان یک اصل بنیادی در درک سرمایه‌داری می‌شد؛ اگرچه تحلیل او از فضا در این نظریه پیچیده و چندلایه است و این امر منجر به ابهاماتی در تلقی لوفور از برخی مفاهیم شده است (فرم‌هینی فراهانی و صرافی، ۱۴۰۰) اما در تشریح بنیادین و نظری مفهوم فضا در چارچوب نظریه اجتماعی در عصر حاضر حائز اهمیت است. تحلیل لوفور از فضا در زمینه طبیعت، شهر و زندگی روزمره و هدف نهایی او این است که نشان دهد فضا اساساً یک امر اجتماعی است و دانش اصیل یا معتبر در باب فضا، مبتنی بر مسئله تولید آن تبیین می‌شود (Zieleniec, 2008). به ابتدای سه مؤلفه امر فضایی، زبان نظریه تولید فضا وجه پدیدارشناختی می‌یابد و امور ذهنی و بین‌الذهانی با مفهوم پرکتیس فضایی درهم می‌آمیزد تا نشان دهد ادراک تنها ماکول به سوژکتیویته نیست و بر مادیت تولیدشده انضمامی نیز مبتنی است (Schmid, 2008)؛ ترکمه، ۱۳۹۶: ۱۷۹).

۱-۳. پروبلماتیک تولید فضا: هسته تولید فضا سه لحظه را شناسایی می‌کند: نخست تولید مادی، دوم تولید دانش و سوم تولید معنا (Schmid, 2008). امر فضایی، هم کالبد است، هم فرآیندهای ساخت و هم ذهنیت‌های کاربران پیش از شکل‌گیری فضا و هم ذهنیت‌های شکل‌گرفته از فضا در ذهن کاربران پس از تجربه آن. فضا تبدیل می‌شود به حجم مکانی و زمانی مجموعه‌ای از تمام فعالیت‌هایی که انسان برای زیست خود انجام می‌دهد. به عبارتی دیگر منظور فضایی است اقتصادی و اجتماعی که منعکس‌کننده تمام هستی‌جوامع انسانی است (منوچهری و رهنمایی، ۱۳۹۸: ۸۶). لوفور فضا را یک تمامیت تاریخی و یک تولید اجتماعی می‌داند که از یک‌سو تجربه تاریخی و از سوی دیگر تجربه زندگی روزمره ماست (فکوهی، ۱۳۹۹: ۲۳۹)؛ بنابراین هسته‌ی نظریه‌ی تولید فضا سه لحظه‌ی تولید را شناسایی می‌کند: نخست، تولید مادی؛ دوم، تولید دانش؛ و سوم، تولید معنا (شجاعی‌وند و دیگران، ۱۳۹۷). فضا به‌زعم لوفور در مرکز فرآیند پیوسته اجتماعی و تاریخی قرار دارد که متضمن مبارزه بر سر معانی و ارزش‌هاست. تحلیل او از تاریخ فضا را می‌توان بسان فرآیندی درک کرد که شیوه‌های متفاوت تولید فضای خاص خود را در آن تولید می‌کنند. از دید او هر شیوه‌ای از سازمان‌دهی اجتماعی محیطی را تولید می‌کند که پیامد روابط

شهر، اقدام به مکان‌یابی، ارزیابی و طراحی عرصه‌های عمومی شهری اعم از فضاهای پیاده، فضاهای سبز، پارک‌ها و محلات شهری، واحدهای همسایگی نمایند (زمانی و اکبری، ۱۴۰۰؛ پیری و دیگران، ۱۳۹۸؛ خدایاری و دیگران، ۱۳۹۶؛ Akbari, et al, 2021؛ رهبری و شارع‌پور، ۱۳۹۱) و به تعبیری بازتولید اجتماعی فضا را تولید فضای کالبدی بیرونی در عرصه فضاهای عمومی شهری تبیین، تشریح و با خوانش کنند (عزتی و دیگران، ۱۳۹۹؛ محمدی و محمودی، ۱۳۹۷). در بخش دیگری از مطالعات، محققان تلاش کرده‌اند مقوله جنسیت را در نظریه تولید فضای لوفور موردتوجه قرار دهند و به بعد حضور زنان در فضاهای شهری، زیرساخت‌ها و معیارها و کیفیت فضای شهری در این زمینه بپردازند (شارع‌پور و دیگران، ۱۳۹۴؛ فنی و احمدی، ۱۳۹۹). امر ذهنی، مفهوم دیگری است که در مطالعات نظریه تولید فضای لوفور مورد کنکاش قرار گرفته است. نتایج این مطالعات نشان می‌دهد که تصویر ذهنی ساکنان از شهر می‌تواند سرآغاز تحلیل‌ها از رابطه متقابل شهروندان و شهر باشد و به‌مثابه مبنای برنامه‌ریزی شهری موردتوجه قرار گیرد (شجاعی‌وند و دیگران، ۱۳۹۷). در تحقیق نسبتاً جامعی رابطه متقابل و درهم‌تنیده امر اجتماعی و امر فضایی به‌مثابه مضمون کانونی نظریه لوفور مورد تحلیل قرار گرفته و نهایتاً نتیجه گرفته شده است که تبیین اجتماعی فضا و تغییرات آن می‌تواند با ظرفیت بالایی به ابتدای این رابطه متقابل و متعامل تشریح گردد (محمدی و اداک، ۱۳۹۷).

سومین پس‌زمینه پژوهش حاضر، مطالعات در حوزه معماری معاصر ایران است. عمده پژوهش‌های سترگ انجام گرفته در این قلمرو، معطوف به جریان‌شناسی سبکی یا سیر تحول و تطور ابنیه یا گونه‌شناسی توصیفی و مستندسازی صوری بوده است و کمتر به امر ذهنی در معماری معاصر و لایه‌های درونی از آن نفوذ کرده‌اند. هرچند تحلیل‌های چندلایه در جهت تنویر رابطه امر اجتماعی و معماری گام برداشته‌اند اما کمتر از منظر انسان‌شناسی با محوریت امر ذهنی و بین‌الذهانی به آن نگریسته‌اند؛ البته پژوهش عمیقی در زمینه تدقیق مفهوم طرح‌واره ذهنی در تریالکتیک لوفور و نقش آن در تولید فضا انجام شده است و تلاش شده برداشت ناصحیح از این مفهوم تبیین و تنویر شود (فرم‌هینی فراهانی و صرافی، ۱۴۰۰).

۳. چارچوب نظری پژوهش

در میانه دهه ۱۹۷۰ میلادی نظریه تولید فضا توسط آنری لوفور منتشر شد (Lefebvre, 1991) که یکی

اجتماعی‌ای است که این شیوه سازمان‌دهی اجتماعی در اختیار دارد. جامعه با تولید فضایی مطابق با ماهیت خاص خودش، نه تنها شکل مادی اشکال ساخته شده متمایز را به خود می‌گیرد، بلکه خودش را نیز با تولید چنین فضایی بازتولید می‌کند (ترکمه و شیرخدایی، ۱۳۹۴: ۱۳).

۲-۳. تریالکتیک امر فضایی: مفهوم امر فضایی و مؤلفه‌های آن در اندیشه لوفور، مبتنی بر درک سه‌گانه امر درک شده، تصور شده و زیست شده است. فضا هم‌زمان هم محیط فیزیکی است که می‌توان آن را درک کرد؛ انتزاعی نشانه شناسانه است که هم چگونگی استفاده مردم عادی را از فضا تحت تأثیر قرار می‌دهد و هم فضای برنامه‌ریزان را؛ و در نهایت واسطه‌ای است که بدن از طریق آن در برهم‌کنش با بدن‌های دیگر قرار می‌گیرد. روابط اجتماعی، روابط فضایی نیز هستند و ما نمی‌توان از یکی بدون دیگری سخن گفت (گاتدینر، ۱۳۹۶: ۲۰). در این سه‌گانه هم‌زمان پرتکیس فضایی به‌مثابه محیط مادی بیرونی شده و مدل مفهومی که برای هدایت پرتکیس به کار گرفته می‌شود و روابط اجتماعی زیست شده کاربران با محیط در نظر گرفته می‌شود (Gottdiener, 1993).

فضای ادراک‌شده: فضا وجهی درک‌پذیر دارد که می‌توان آن را با حواس به دست آورد و دربرگیرنده هر چیزی است که خودش را به ادراکات حسی انسان عرضه می‌کند. این وجه به لحاظ حسی درک‌شدنی فضا مستقیماً به مادیت مؤلفه‌های سازنده فضا مربوط است. لوفور در اینجا تمایز خود از بینایی محوری لکان را نیز روشن می‌سازد و تمامی ادراکات حسی را خاستگاه احتجاجات خود در تعریف و تحقق امر فضایی معرفی می‌کند (باتلر، ۱۳۹۹: ۱۱۰؛ Butler, 2012).

فضای تصور شده: فضا را نمی‌توان به‌خودی‌خود درک کرد بی‌آنکه از پیش آن را در اندیشه تصور کرده باشیم. کنار هم قرار دادن مؤلفه‌ها برای شکل دادن به یک کل که پس‌از آن به‌سان فضا در نظر گرفته می‌شود یا بر فضا دلالت می‌کند. یک کنش تفکر که به تولید معرفت مربوط می‌شود.

فضای زیسته: وجه سوم تولید فضا تجربه زیسته فضا است. این وجه برجهان دلالت می‌کند آن‌طور که از سوی انسان‌ها در عمل زندگی روزمره‌شان تجربه می‌شود. لوفور در این رابطه صریح است: تجربه عملی زیسته را نمی‌توان از طریق تحلیل نظری کاملاً بررسی کند. همواره مازادی، باقی‌مانده‌ای چیزی ناگفتنی و تحلیل‌ناپذیر، باقی می‌ماند؛ ارزشمندترین باقی‌مانده‌ای

که صرفاً با ابزارهای هنرمندانه می‌توان بیان کرد. (ستاری، ۱۳۹۴: ۱۳۹۴; Goonewardena et al., 2008).

روابط میان فضاها را ادراک شده، تصور شده و زیسته نمی‌تواند ثابت باشد و با به‌طور خطی فهم شود. تجربه زیسته توسط امر تصور شده و فضای انتزاعی آن و از طریق یک انتزاع عینیت یافته متبلور می‌شود. به این معنا، فضای انتزاعی محصول آن چیزی است که تصور شده و فضای بازنمایی‌ای که عمومیت یافته است (مرفیلد، ۱۴۰۰: ۱۸۰؛ Merrifield, 2006)؛ بنابراین می‌توان تریالکتیک یا سه‌وجهی تولید فضای حضور انسان را مطابق نمودار شکل ۱ ترسیم کرد.

شکل ۱. سه‌وجهی تولید فضا منطبق بر سه لحظه تولید نزد آنری لوفور (مأخذ: نگارندگان)

۳-۳. پدیدارشناسی امر ذهنی و مفهوم بازنمایی

بن‌مایه نگاه پدیدارشناختی لوفور به فضا که در تریالکتیک فضای زیسته، درک شده و تصور شده قابل فهم است به ابتدای امر ذهنی در نهاد سه مفهوم کنش فضایی، بازنمایی فضا و فضاها بازنمایی تعریف‌پذیر است.

کنش فضایی: عمل فضایی به‌عنوان کنشی است که وجه مادی فعالیت و برهمکنش اجتماعی را تعیین می‌کند. کنش فضایی در قیاس با وجه هم‌نشینی زبان بر نظامی دلالت می‌کند که برآمده از مفصل‌بندی و اتصال مؤلفه‌ها یا فعالیت‌هاست (شجاعی‌وند و همکاران، ۱۳۹۷). به بیان انضمامی، می‌توان شبکه‌ای از برهمکنش و ارتباط را آن‌طور که در زندگی روزمره برای مثال اتصال روزانه محل سکونت و محل کار یا در فرآیند روابط تولید و مبادله رخ می‌دهند، در نظر

گرفت (Henri(Goonewardena et al., 2008: 36) into catapulted has reputation s'Lefebvre considered now is he and ,stratosphere the European of greats the of some to equal an .Harvey ,Deleuze ,Bourdieu) theory social

کنش فضایی به‌عنوان نوعی فضاگونگی تعریف می‌شود که تولید و بازتولید و محل‌ها و چرخه‌های فضایی مختص و مشخصه هر شکل‌گیری انسانی را دربر دارد (Lefebvre, 1991: 33). پراکتیکس فضایی اغلب درنهایت بصری، مکانی است که افراد را قادر می‌سازد تا به‌طور مؤثر در یک رویداد فضایی شرکت کنند. برای درک این جنبه از جنبه‌های سه‌گانه، ما نیاز به درک انتزاعی از رویداد فضایی داریم (Watkins, 2005: 213).

شکل ۲. سه وجه پدیدارشناختی فضا نزد لوفور (مأخذ: نگارندگان)

بازنمایی فضایی: بازنمایی‌های فضایی به‌عنوان گفتاری درباره فضا و نظام‌های گفتاری تحلیل فضا در ارتباط با دانش، نشانه‌ها، علائم و مناسبات آشکار است و شامل تمامی نشانه‌ها و معانی، ضوابط و شناخت‌هایی است که این امکان را فراهم می‌آورد که چنین کنش‌های مادی به‌دوراز اصطلاحات متعارف روزمره مورد کنکاش قرار گیرد (Harvey, 1989: 218). بازنمایی‌های فضا به مجموعه قدرت، دانش و فضاوندی‌ای که در آن نظم اجتماعی غالب حک و قانونی شده است، اشاره دارد (Gregory, 1994: 403). بازنمایی‌های فضایی یک فضای مفهومی شده یا معقول را تعریف می‌کنند که این فضا، نوع خاصی از فضای هنری است که گرایشی علمی نیز در آن دیده می‌شود. این فضای معقول همچنین به روابط تولید و به‌خصوص به نظم یا طراحی که آن روابط تحمیل می‌کنند، گره‌خورده است. چنین نظمی از طریق کنترل دانش، نمادها و کدها بر ابزار رمزگشایی روال فضایی و درنتیجه تولید دانش فضایی اعمال می‌شود (Lefebvre, 1991: 33).

فضاهای بازنمایی: لوفور وجه سوم تولید فضا را با واژگونه کردن اصطلاح بازنمایی‌های فضا به‌عنوان فضاهای بازنمایی تعریف می‌کند. این وجه به بعد نمادین فضا مربوط است. فضاهای بازنمایی نه به خود فضاها بلکه به چیز دیگری اشاره دارند؛ به قدرتی خدایی، لوگوس، دولت، اصول اخلاقی مردانه یا زنانه و مواردی از این دست. این وجه تولید فضا به فرآیند دلالتی اشاره می‌کند که خود را به نمادی مادی پیوند می‌زند. نمادهای فضا می‌توانند از طبیعت گرفته شوند؛ همچون درختان یا اشکال و عوارض طبیعی مشخص و یا می‌توانند از مصنوعات و عوارض غیرطبیعی، ساختمان‌ها و بناهای یادمانی باشند، همچنین می‌توانند مانند چشم‌اندازها از ترکیب هر دوی این‌ها شکل بگیرند

۳-۴. برهمکنش تولید فضا و پدیدارشناسی امر ذهنی

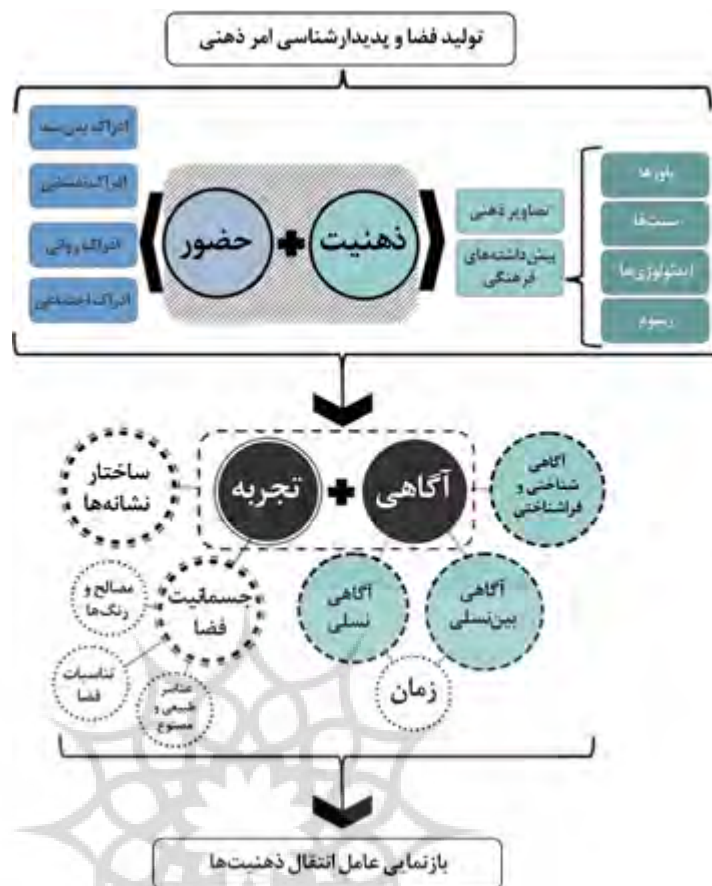
بنابر این فضا معطوف به تجربه زیسته، دربرگیرنده مفهومی اندیشیده شده و احساس شده است که بر مادیت آن منضم می‌شود. پس فضا برآمده از هستی زیست شده معنا می‌یابد و به معنای دقیق کلمه، پدیدار می‌شود. انسان با حضور در فضا، از طریق ادراکات حسی، محیط را دریافت می‌کند و به بودنش در فضا معنا می‌دهد و از کیفیت وجودی پدیده‌ها در فضا آگاهی می‌یابد (آرنت، ۱۳۹۹). معنای عاطفی حاصل از مواجهه انسان با فضا به‌مثابه برآیند وحدت ادراکات حسی شکل می‌گیرد. در این روند، ادراکات حسی به‌مثابه امر پیشامضمونی و پیشاآگاهانه، تأثیرات عینی خود را بر ذهن و بدن انسان می‌گذارد و آگاهی انسان را شکل می‌دهد (مرلوپوتتی، ۱۳۹۱؛ اکبری و فلامکی، ۱۳۹۵). پس فضای زیسته، نقطه عزیمت پدیدارشناسی شکل‌گیری امر ذهنی است که به فضای ادراک شده گذار می‌کند و تصویر ذهنی‌ای از فضا شکل می‌دهد که در امتزاج با صورت‌های ذهنی پیشین، در سازوکار تخیل، صور ذهنی جدیدی را می‌سازد که همان فضای تصور شده در گفتمان لوفور است. فضای فیزیکی خود را با پارامترهایی نظیر بینابینی بودن، شفافیت، حرکت و مکث، امتداد سطوح و فعالیت‌ها (پرتو و دیگران، ۱۴۰۰)، نشانه‌ها، مادیت فیزیکی، مصالح و تناسبات، حدود فضایی، دیالکتیک درون و برون و مرکزیت در فضا (Asadpour, 2021) به مخاطب عرضه می‌کند. هر کیفیت آگاهانه در ذهن حاصل از تجربه فضا، با سایر پیش‌داشته‌های ذهنی

ممزوج شده و کیفیت تازه‌ای می‌آفریند. این امر مرقوم معنای زمان علاوه بر مکان است. چه پیش‌داشته‌های ذهنی و چه دریافت‌های لحظه اکنون از طریق ادراکات حسی ناشی از تجربه زیسته بدن‌مند، ایجاد نمی‌شود مگر به استقرار در زمان (اکبری و نیرومند، ۱۳۹۸). پس امر ذهنی هم‌پس‌زمینه تجربه زیسته فضا است و هم منتج از آن و تولید فضا را هم در مرحله دریافت داده‌های محیطی و هم در تخیل فضای تازه تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. مؤلفه‌های مؤثر بر برهمکنش پدیدارشناسی امر ذهنی و تولید فضا در شکل ۳ نشان داده شده است.

شکل ۳. مؤلفه‌های مؤثر بر برهمکنش پدیدارشناسی امر ذهنی و تولید فضا (مأخذ: نگارندگان)

با توجه به آنکه کنش معماری چه در فرآیند خلق فضا و چه در روند تجربه آن، برآیند توأمان اندیشه و عمل است (واقفی و دیگران، ۱۳۹۸)، کنش معماری، کنشی آگاهانه است و متعلق آگاهی محسوب می‌شود. آگاهی، حالتی از دریافت محیط است که آنچه در مغز انسان شکل می‌گیرد، و رای دریافت‌های حسی است (عبادی و عموسلطانی‌فروشان، ۱۳۹۸). ادراک تجربی انسان دارای چهار بعد اعم از جسمانی، روانی، اجتماعی و روحانی است که در بستر زمان پدید می‌آید (دامیار، ۱۳۹۳). آگاهی محصول تجمعی است از آنچه به بدن انسان از محیط وارد می‌شود و آنچه بر نفس انسان از تطبیق در یافته‌ها با پیش‌داشته‌ها حاصل می‌شود. از اینجاست که عالم بیرون بر نفس انسان، به اعتبار نسبی که به آن برقرار می‌کند، پدیدار می‌شود (ملک‌زاده و محمدزاده، ۱۳۹۹). نفس انسان به ابتدای ادراک درونی از پیش‌داشته‌های اعم از امور فطری و اکتسابی به شمول آداب‌ورسوم، فرهنگ و شعور تاریخی، باورها و نظام‌های ارزشی و اخلاقی انضمامی و انتزاعی به آگاهی نائل می‌شود و ذهنیت تازه‌ای شکل می‌گیرد. این ذهنیت، در تعمیم امر ذهنی، می‌تواند به امر بین‌الذهانی و ذهنیت جمعی تبدیل شود. به‌زعم برک، بازنمایی اصلی‌ترین مؤلفه تاریخ ذهنیت جمعی است (برک، ۱۳۹۰، ۹۳؛ قره‌بگلو و روحی‌فر، ۱۳۹۷، ۶۹). بازنمایی، تجسم رفتار فضایی فردی یا جمعی مردمان است (عاملی و اخوان، ۱۳۹۱، ۷۹) و هر فضای ساخته‌شده انعکاس و تبلور مادی انحا حضور آگاهی انسان‌هاست. در شکل ۴، رابطه میان تجربه زیسته، ذهنیت، آگاهی و بازنمایی نشان داده شده است.

شکل ۴. رابطه میان تجربه زیسته، ذهنیت، آگاهی و بازنمایی در پدیدارشناسی امر ذهنی (مأخذ: نگارندگان)

۴. روش‌شناسی پژوهش

در مطالعه حاضر، واقعیت از حیث وجود در پارادایم هستی‌شناختی، امر غیرمادی و وابسته به تفسیر پژوهشگر از موضوع است. موضوع مورد پژوهش ماهیتاً مستقل از پژوهشگر نیست و به‌طور اجتماعی ساخته می‌شود. از جنبه معرفت‌شناختی، دانش، ذهنی است و از تعامل میان پژوهشگر و موضوع حاصل می‌شود. از جنبه روش‌شناختی، دانش از طریق ارائه تفسیرهای مختلف و متعدد از واقعیت و ایجاد یک الگوی مورد توافق حاصل می‌شود. از این رو مبانی فلسفی تحقیق، تفسیرگرایی خواهد بود (بازرگان، ۱۴۰۰)؛ اما رویکرد تحقیق، کمی خواهد بود. با توجه به اینکه سیر حرکت پژوهش از پذیرش یک نظریه به سمت استحصال داده‌ها از مطالعه نمونه‌ها حرکت می‌کند، منطق استدلال، قیاسی و حرکت پژوهش از کل به جز یا به تعبیری از بالا به پایین است (Saun-ders et al., 2019). با توجه به اینکه در این پژوهش، عوامل پنهان یا مشاهده‌ناپذیر که در اینجا همان امر ذهنی است، بر اساس مجموعه‌ای از متغیرهای

مشاهده‌پذیر تعیین می‌شود که در اینجا تریالکتیک فضایی لوفور است و واریانس میان متغیرهای وابسته (عوامل نهان) بر اساس همبستگی میان متغیرهای مستقل تعیین و توصیف می‌شود، روش آنالیز داده‌ها، روش تحلیل عاملی خواهد بود. از آنجاکه حرکت در پژوهش، از یک نظریه مشخص به سمت تحلیل متغیرهای فضایی در واقعیت بیرونی حرکت می‌کند و انطباق سازه نظری و سازه تجربی مورد بررسی واقع می‌شود، روش کار، تحلیل عاملی تأییدی (Confirmatory Factor Analysis) است (نوبخت، ۱۳۹۶: ۲۴۷). گردآوری داده‌ها در مرحله تبیین نظریه از طریق مطالعات کتابخانه‌ای انجام شده است و در مرحله تحلیل متغیرها، داده‌ها از طریق تنظیم و توزیع پرسش‌نامه گردآوری شده است. سطوح شش‌گانه تحقیق در شکل ۵ نشان داده شده است.

شکل ۵. نمودار بیاز پژوهش نشان‌دهنده سطوح شش‌گانه روش تحقیق (مأخذ: نگارندگان)

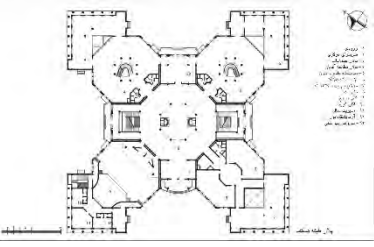
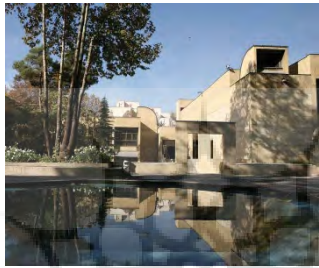
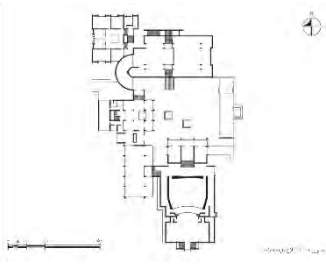

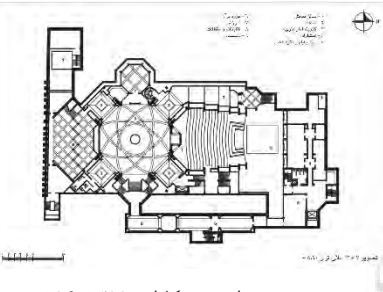

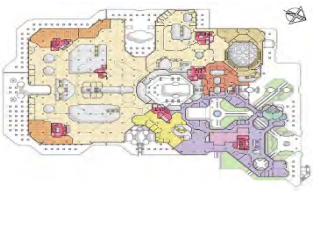
۵. بستر پژوهش

دوران معاصر در ایران را می‌توان دوران انقلاب شهرنشینی نامید. به استناد داده‌های مرکز ملی آمار ایران، جمعیت خانوارهای شهری و روستایی که در سال ۱۳۵۵ تقریباً با هم برابر بوده است، در سال ۱۳۹۵، ۷۵ درصد جمعیت شهری و ۲۵ درصد جمعیت روستایی را نشان می‌دهد. ایرانیان در چهار دهه گذشته به سرعت شهرنشین شده‌اند و مهاجرت از روستا به شهر، پدیده غالب سکنی‌گزینی در ایران بوده است. این روند البته در دهه‌های سی و چهل شمسی نیز با سرعت کمتری وجود داشت. محصول این روند، تنوع و تفاوت‌های فرهنگی در میان شهرنشینان و نیز تعارضات در فرهنگ شهرنشینی و کنش مواجهه با فضاهای معماری و شهری جدید بوده است. از سوی دیگر، تولید فضای معماری و شهری متأثر از سیاست‌های ابلاغی در راستای کاهش تعارضات و افزایش همبستگی میان مردم، به موازات تحولات در مفاهیمی نظیر توسعه مدرنیزاسیون شهری، تعمیق عدالت اجتماعی در فضا و دوگانه فضای سرمایه‌داری- فضای سوسیالیستی به‌ویژه در غرب که از دهه ۱۹۷۰ شروع شده بود و ایران را نیز تحت تأثیر خود قرار می‌داد، منجر به آن شد که فضاهای فرهنگی عمومی به‌عنوان حلقه مفقوده توسعه مورد توجه قرار گیرد و بر همین اساس ساخت موزه‌ها، کتابخانه‌ها و مجموعه‌های فرهنگی-هنری-ورزشی پیش و پس از انقلاب اسلامی در دستور کار منظور شود. نتیجه این سیاست‌های برنامه‌ای، ساخت ده‌ها پروژه فرهنگی کوچک و بزرگ در سراسر ایران است.

در این پژوهش، با هدف تحلیل رابطه همگرایی برهمکنش امر ذهنی و امر فضایی مبتنی بر تریالکتیک لوفور، مبتنی بر این مفروض که این رابطه همگرایی، ماهیت دیالکتیکی دارد، ۸ پروژه شاخص فرهنگی معاصر در تهران به‌عنوان بستر پژوهش‌های میدانی و تحلیل فضا در تجربه زیسته شهروندان انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفته است که در جدول شماره ۱ مشخصه‌های آن‌ها تشریح شده است. علل انتخاب این مجموعه از بناها را می‌توان در این موارد ذکر کرد: ۱. بنا قابل استفاده برای عموم مردم باشد؛ از این رو پروژه‌هایی نظیر ساختمان وزارت میراث فرهنگی که امروزه کاربرد عمومی ندارد، در فهرست نهایی جای نگرفت. ۲. دارای مشخصه‌های خاص فرهنگی باشد و بر اساس رویکرد معماری ایرانی یا کاربرد نشانه‌های معنادار یا آشنا برای ایرانیان طراحی شده باشد. ۳. ساختار فضایی منسجم و برنامه عملکردی پاسخ‌ده باشد. ۴. در تهران بنا شده باشد چراکه جامعه آماری مورد مطالعه در مؤلفه‌های سکنی‌گزینی شهری واجد اشتراک باشند. به همین دلیل پروژه‌هایی نظیر مجموعه فرهنگی دزفول یا شعبه کتابخانه ملی ایران در شیراز از لیست حذف شد. ۵. در کشمکش سنت و مدرنیته، توانسته باشند به خوبی پایبندی به هر دو امر را محقق سازند؛ بنابراین پروژه‌هایی مانند پردیس سینمایی پارک ملت یا پل طبیعت و امثالهم از فهرست نهایی حذف شد. ۶. بنا بتواند طیفی از بناها یا رویکردها را در نگرش به فضاهای فرهنگی نمایندگی کند. ۷. ماهیت کالبدی بنا بتواند رابطه تعاملی متغیرهای مستقل و وابسته (پنهان و آشکار) یعنی امر ذهنی و تریالکتیک فضایی را محقق سازد و زمینه آزمون آن را فراهم آورد.

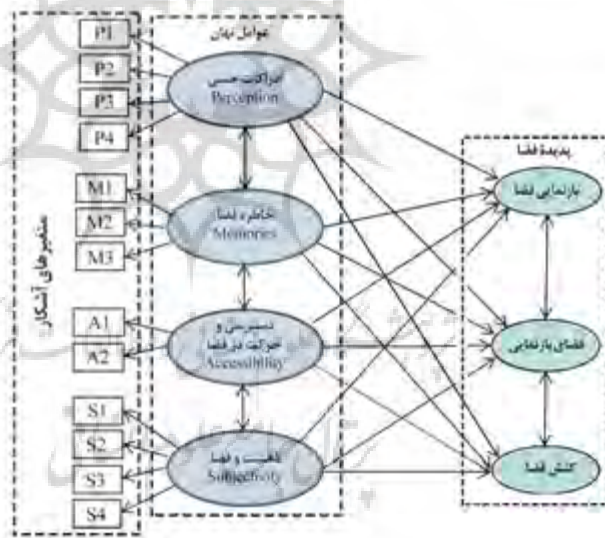
جدول ۱. معرفی بناهای مورد مطالعه در گردآوری داده‌های میدانی (مأخذ: نگارندگان)

ردیف	نام اثر	نام معمار	سال بهره‌برداری	کاربری	تصویر	پلان
۱	فرهنگسرا شفق	کامران دیبا	۱۳۴۵	فرهنگی، هنری، مذهبی	 <p>منبع: دانشنامه آنلاین هنر معماری، در دسترس به تاریخ: ۱۵ .۱۱ .۱۴۰۰</p>	 <p>منبع: دانشنامه آنلاین هنر معماری، در دسترس به تاریخ: ۱۵ .۱۱ .۱۴۰۰</p>
۲	مجموعه فرهنگی میدان آزادی	حسین امانت	۱۳۵۰	فرهنگی-یادمانی	 <p>منبع: میرمیران و همکاران، ۱۳۸۸:۴۰۹</p>	 <p>منبع: میرمیران و همکاران، ۱۳۸۸:۴۱۰</p>
۳	تئاتر شهر	امیرعلی سردار افخمی، لایلا فرهاد	۱۳۵۰	فرهنگی هنری	 <p>منبع: دانشنامه آنلاین هنر معماری، در دسترس به تاریخ: ۱۵ .۱۱ .۱۴۰۰، عکاس: حسین برازنده</p>	 <p>منبع: دانشنامه آنلاین هنر معماری، در دسترس به تاریخ: ۱۵ .۱۱ .۱۴۰۰</p>
۴	موزه هنرهای معاصر	کامران دیبا	۱۳۵۶	فرهنگی-هنری موزه	 <p>منبع: دانشنامه آنلاین هنر معماری، در دسترس به تاریخ: ۱۵ .۱۱ .۱۴۰۰</p>	 <p>منبع: دانشنامه آنلاین هنر معماری، در دسترس به تاریخ: ۱۵ .۱۱ .۱۴۰۰</p>

ردیف	نام اثر	نام معمار	سال بهره‌برداری	کاربری	تصویر	پلان
۵	فرهنگسرای خاوروان	مهندسین مشاور خط-نیارش	۱۳۳۳	فرهنگی		 منبع: میرمیران و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۷۱
۶	فرهنگسرای نیاوران	کامران دنیا	۱۳۷۵	فرهنگی		 منبع: میرمیران و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۷۳
۷	موزه ملی قرآن	بهروز احمدی و منوچهر ایران‌پور	۱۳۷۵	فرهنگی - مذهبی		 منبع: میرمیران و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۸۴
۸	کتابخانه ملی ایران	یوسف شریعت‌زاده (مهندس مشاور پیرزاد)	۱۳۸۳	فرهنگی - آموزشی		 منبع: دانشنامه آنلاین هنر معماری، در دسترس به تاریخ: ۱۴۰۰.۱۱.۱۵

۶. یافته‌های پژوهش و تحلیل داده‌ها

با پذیرش اینکه تحولات امر ذهنی منجر به تحولات تریالکتیک تولید فضا می‌شود و نیز رابطه میان امر ذهنی و سه‌گانه تولید فضا رابطه همگرایی است، بنابراین امر ذهنی متشکل از مؤلفه‌های بازنمایی فضا و فضای بازنمایی در فضاهای زیسته، درک شده و تصور شده علی‌رغم آنکه مشاهده ناپذیر است اما قابل فهم، قابل احصا و قابل ارزیابی است و به ابتدای آن می‌توان کیفیت معماری را تحلیل کرد. بدین منظور پرسشنامه‌ای متشکل از ۱۳ پرسش از متغیرهای مشاهده‌پذیر تنظیم و در میان جامعه هدف توزیع شد. در سربرگ هر یک از پرسش‌نامه‌ها نام یکی از هشت بنای مورد مطالعه نوشته شد و از پرسش‌شونده‌ها خواسته شد حسب تجربه‌شان از هر یک از بناها، پرسش‌نامه مربوط به آن را تکمیل کنند. در هر مشخصه‌های ادراکی فضا و درگیری حواس پنج‌گانه، عوامل خاطره‌انگیزی فضا اعم از کیفیت‌ها و موقعیت‌ها و عناصر فضایی، نحوه حضور و حرکت در فضا و دسترسی به فضاهای موردنظر و نهایتاً میزان انطباق ذهنیت و انتظار افراد از فضاهای آنها و آنچه تجربه می‌کردند، از جمله مواردی بود که مورد پرسش قرار گرفته بود. مدل مفهومی پژوهش در شکل شماره ۶ نشان داده شده است. پرسش‌نامه‌ها در میان افرادی از مردم عادی و دانشگاهیان غیرمتخصص یعنی افرادی خارج از دیسپلین معماری و شهرسازی که حداقل یک‌بار به این ۸ بنا و یا دست‌کم نیمی از آنها رفته باشند به شرطی که توزیع متوازی از تجربه همه بناها حاصل شود، توزیع شد. براساس فرمول $N=f*(f+1)/2$ حداقل تعداد جامعه آماری موردنیاز ۹۱ نفر است. پرسش‌نامه میان ده‌ها نفر از افراد به‌صورت کاغذی و الکترونیک توزیع شد و نهایتاً ۹۲ پرسش‌نامه واجد شرایط موردنیاز از حیث تجربه فضایی متوازن میان هشت بنای مورد مطالعه، استخراج و مورد تحلیل قرار گرفت.

شکل ۶. مدل مفهومی پژوهش نشان‌دهنده ساختار رابطه میان متغیرهای آشکار، عوامل نهان و پدیده فضا (مأخذ: نگارندگان)

احصا متغیرهای آشکار یا مشاهده‌پذیر بر اساس عوامل ادراکی فضا، حضور در فضا، تجربه زیسته، موقعیت‌ها و عناصر خاص خاطره‌انگیز در فضا و خلق خاطره، مصالح کالبد فضا و نظام همنشینی آن‌ها، کاربست فناوری و تکنیک‌های خاص در خلق فضا که موجب تشخیص خاص آن می‌شود، تناسبات فیزیکی فضا در نسبت با کالبد انسان، سیرکولاسیون حرکت در فضا و پیچیدگی-صراحت در رسیدن به موقعیت‌های مدنظر، فعالیت‌های منظور شده و برنامه‌ریزی فضایی، برآورده شدن انتظار از فضا و تطابق آن با ذهنیت کاربران، هویت فضا و میزان تحقق این‌همانی در ذهن کاربران، نقش پیش‌داشته‌های ذهنی و امر سوژکتیو ناشی از تجارب زیسته افراد، در نسبت رابطه همگرایی با چهار عامل «ادراکات حسی و دریافت محیط»، «خاطره فضا»، «دسترسی و حرکت در فضا» و «ذهنیت و فضا» (مطابق مدل شکل ۶) پدیده فضا را آشکار می‌کنند. در جدول ۲ گونه‌های متغیرهای مشاهده‌پذیر در نسبت با

هریک از عوامل پنهان که همان امر ذهنی است، تشریح شده است. در انتهای پرسش‌نامه جدول شماره ۳ ارائه شده بود و از پرسش‌شوندگان خواسته شد در تجربه‌شان از هر بنا، آن‌ها را با هم مقایسه کنند و یک بنا که بیش‌تر از بقیه در ذهن آن‌ها واجد آن مشخصه است و در ذهن‌شان مانده، تیک بزنند. در جدول شماره ۳ در هر ردیف سه بنای اول از حیث پاسخ‌های پرتکرار نشان داده شده است.

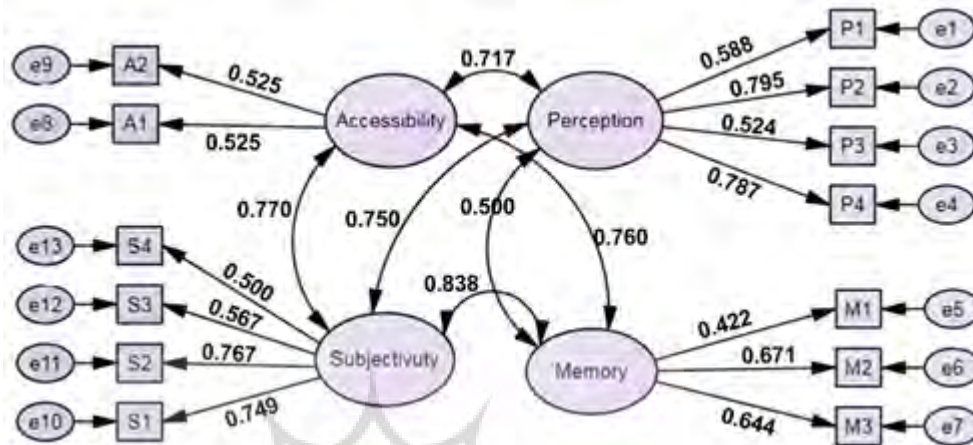
جدول ۲. گویه‌های متغیرهای مشاهده‌پذیر در نسبت با عوامل پنهان (امر ذهنی) (مأخذ: نگارندگان)

عوامل پنهان	متغیرهای آشکار	
مشخصه‌های ادراک شده فضا- امر زیسته (Percep- tion)	P1	مصالح ساختمانی به کاررفته، ساختار همنشینی مصالح
	P2	تناسبات فضا، نسبت میان کالبد بنا و کالبد انسان
	P3	کاربرد فناوری‌های جدید در بنا
	P4	میزان درگیری حواس پنج‌گانه در هر فضا
مؤلفه‌های خاطره‌انگیز فضا (Memory)	M1	وجود و کیفیت موقعیت‌های حضورپذیر
	M2	عناصر خاص نشانه‌ای یا خاطره‌انگیز در فضا
	M3	حضور و تجربه مکرر فضا، به تنهایی یا با دیگران
حرکت و دسترسی در فضا (Accessibility)	A1	سیرکولاسیون حرکت در فضا و دسترسی
	A2	تنوع فعالیت‌ها و کاربری‌ها
انطباق امر تصور شده و امر زیسته (Subjectivity)	S1	برآورده شدن انتظار از فضا
	S2	هویت فضایی (این‌همانی) در ذهن مخاطب
	S3	تطبیق تجربه با پیش‌داشته‌های ذهنی
	S4	ارزیابی سطح نوآوری و ابتکار در بنا

جدول ۳. تعیین مؤلفه‌های پرتکرار در هر یک از بناهای تجربه‌شده توسط پرسش‌شوندگان (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

کتابخانه ملی ایران	موزه ملی قرآن	فرهنگسرا نیپوران	فرهنگسرای خاوران	موزه هنرهای معاصر	تئاتر شهر	مجموعه فرهنگی میدان آزادی	فرهنگسرا شفق	بناها پرسش‌ها	عوامل امر ذهنی
*					*	*	*	مصالح ساختمانی به کاررفته، ساختار همنشینی مصالح	مشخصه‌های ادراک شده فضا- امر زیسته
				*	*	*		تناسبات فضا، نسبت میان کالبد بنا و کالبد انسان	
*		*		*				کاربرد فناوری‌های جدید در بنا	
*			*			*		میزان درگیری حواس پنج‌گانه در هر فضا	
*			*			*		وجود و کیفیت موقعیت‌های حضورپذیر	مؤلفه‌های خاطره‌انگیز فضا
	*		*	*		*		عناصر خاص نشانه‌ای یا خاطره‌انگیز در فضا	
*			*	*	*			حضور و تجربه مکرر فضا، به تنهایی یا با دیگران	حرکت و دسترسی در فضا
			*	*		*		سیرکولاسیون حرکت در فضا و دسترسی	
			*	*		*	*	تنوع فعالیت‌ها و کاربری‌ها	انطباق امر تصور شده و امر زیسته
*			*	*	*	*		برآورده شدن انتظار از فضا	
		*	*	*	*	*		هویت فضایی (این‌همانی) در ذهن مخاطب	
*					*	*		تطبیق تجربه با پیش‌داشته‌های ذهنی	

داده‌های حاصل از پرسش‌نامه‌های توزیع‌شده در میان جامعه هدف، نخست در نرم‌افزار SPSS 26 تنظیم و سپس در نرم‌افزار IBM Amos 26 مورد تحلیل عاملی تأییدی قرار گرفت. نمودارهای بارهای عاملی کوواریانس متغیرهای پنهان و عوامل آشکار هر یک به تنهایی مطابق شکل ۷ حاصل شده است. در جدول شماره ۴ بارهای عاملی متغیرها در کل نمودار نشان داده شده است. در جدول شماره ۵ آلفای کرونباخ و نتیجه آزمون‌های KMO و بارتلت متغیرها آورده شده است.

شکل ۷. نمودار نشان‌دهنده بارهای عاملی متغیرهای آشکار و عوامل پنهان در تحلیل عاملی (مأخذ: نگارندگان)

جدول ۴. آزمون KMO و بارتلت

Cronbach's Alpha		.747
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.621
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	152.206
	df	78
	Sig.	.000

جدول ۵. بارهای عاملی متغیرها در تحلیل عاملی تأییدی (مأخذ: یافته‌های پژوهش)

متغیرها	کوواریانس بارعاملی هر متغیر در کلیت مدل	کوواریانس بارعاملی هر متغیر در هر عامل به تنهایی
P1	0.588	0.530
P2	0.795	0.810
P3	0.524	0.791
P4	0.787	0.654
M1	0.422	0.786
M2	0.671	0.739
M3	0.644	0.590
A1	0.525	0.754
A2	0.525	0.538
S1	0.500	0.648
S2	0.567	0.581
S3	0.767	0.589
S4	0.749	0.807

همان‌طور که در جدول شماره ۴ نشان داده شده است، پایایی پرسش‌نامه از طریق آلفای کرونباخ بررسی شده است که عدد ۰.۷۴۷ را نشان می‌دهد. برمی‌آید که قابلیت اعتماد برای کل سؤالات پرسش‌نامه در سطح قابل‌قبولی است. بر اساس داده‌های حاصل از آزمون KMO با مقدار ۰.۶۲۱ عوامل مورد مطالعه قابل‌تقلیل به عامل‌های کلان‌تر است و این نشان‌دهنده هم‌گرایی عوامل مؤثر بر کیفیت فضایی بناهای مورد مطالعه است. حاصل تقسیم مقدار آزمون بارتلت بر درجه آزادی عددی کمتر از ۲ است که نشان می‌دهد مقدار حجم نمونه، کفایت می‌کند.

در تصویر شماره ۷ و جدول شماره ۵ بارهای عاملی گویه‌ها در مدل آنالیز، ترسیم و تحلیل شده است که همگی بالاتر از عدد ۰.۴ نشان می‌دهد. در جدول شماره ۵، یک‌بار متغیرهای هر یک از عوامل نهان به صورت مستقل مورد تحلیل عاملی تأییدی قرار گرفته است و سپس همه متغیرها و عوامل در کلیت کوواریانس‌های تعریف‌شده، مورد آنالیز قرار گرفته است؛ بنابراین برقراری رابطه میان متغیرهای آشکار تعیین‌شده در عوامل نهان، هر یک به تنهایی و نیز در کلیت مدل، معنادار است. به این معنا که پاسخ‌های داده‌شده به پرسش‌های مورد سؤال هر یک به‌مثابه مؤلفه‌ای از احصای عامل پنهان پنداشته می‌شود و می‌تواند یکی از جنبه‌های وجود یا کیفیت آن را نمایندگی کند. این شاخص، در رابطه میان عوامل نیز به صورت دویه‌دو مورد تحلیل قرار گرفته است و نشان می‌دهد عوامل نهان مفروض در تجربه فضایی بناهای مورد مطالعه می‌تواند به‌خوبی امر ذهنی را نمایندگی کند؛ بنابراین مدل در هر سه سطح، معنادار است و فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه تحولات امر ذهنی علت رخداد تطورات در تریالکتیک تولید فضا می‌گردد و این رابطه، رابطه همگرایی و متعامل است، همچنین امر ذهنی تشکیل یافته از عناصر بازنمایی فضا و فضای بازنمایی در فضاهای زیسته، درک شده و تصور شده با وجود اینکه مشهود نیست اما محسوس، مفهوم و قابل ارزیابی است.

نتیجه‌گیری

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که در پاسخ به پرسش‌های پژوهش از چپستی مؤلفه‌های تریالکتیک فضایی و نیز برسازنده‌های امر ذهنی و نحوه برهمکنش آن‌ها در تولید و مصرف فضا، در بستر فضاهای عمومی فرهنگی معاصر در تهران، میان متغیرهای آشکار، مشهود و محسوس در فضا و عوامل پنهان خلق فضا رابطه همگرایی برقرار است. در این پژوهش متغیرهای آشکار

اعم از: مصالح به‌کاررفته و ساختار همنشینی و ترکیب آن‌ها که گاهی به‌مثابه عنصر هویت‌بخش ساختمان عمل می‌کند و کاربران پروژه را به مصالح غالبش به یاد می‌آورند. این مؤلفه در کتابخانه ملی ایران، فرهنگسرای شفق و تئاتر شهر مورد تأکید قرار گرفته است. نسبت ابعاد و اندازه‌های فضا با نسبت بدن انسان و ادراکی که از افراد از محصوریت، شکوهمندی و سلطه فضا یا کالبد بنا بر بدن انسان؛ نوآوری‌های تکنولوژیک و سازه‌ای که گاهی موجب تشخیص بنا می‌شود؛ موقعیت‌های حضورپذیر که انسان‌ها را به سمت خود می‌کشاند و زمینه خلق خاطرات را برای‌شان فراهم می‌آورد مانند حضورپذیری حیاط‌ها و فضاهای باز برخی ساختمان‌های مورد مطالعه؛ وجود عناصر یا موقعیت‌های خاطره‌انگیز و به یادماندنی در ساختمان؛ شفافیت در دسترسی به فضاهای مدنظر و جلوگیری از سردرگمی در مجموعه؛ نظم بصری، زیبایی‌صوری و ادراکی، هندسه و تناسبات؛ برآورده شدن انتظار افراد از فضاها و کاربری‌ها و تطبیق یافتن پروژه با ذهنیت‌های‌شان و تشکیل رابطه این‌همانی میان موقعیت تجربه‌شده و موقعیت پیش‌داشته ذهنی و نهایتاً هویت‌مندی ساختمان، مورد مطالعه قرار گرفتند و به استناد داده‌های تحلیل‌شده اکثر افراد این موارد را به‌مثابه عناصر شکل‌دهنده امر ذهنی در سه لحظه تولید فضای زیسته، درک شده و تصور شده مورد تأکید قرار داده‌اند.

از پاسخ‌های کاربران در جدول شماره ۳ برمی‌آید که ویژگی‌های خاص پروژه‌های مورد مطالعه مانند کاربرد یک مصالح غالب، استفاده از عناصر نشانه‌ای یا فرم نشانه‌ای، بنا را در ذهن مخاطب تثبیت می‌سازد و باعث می‌شود کاربران بنا را با آن‌ها به یادآورند. همچنین تناسبات انسان‌دوستانه در موزه‌ها و فرهنگسراها و تناسبات شکوهمند در المان‌های یادمانی و حرکت هدفمند و ساختارمند در فضا می‌رساند که کاربران این ساختمان‌ها را انسانی و هویت‌مند ارزیابی می‌کنند؛ بنابراین می‌توان از یافته‌های تحقیق به دستورالعمل‌های کاربردی در طراحی فضاهای فرهنگی و یا هر پروژه عمومی نائل شد که می‌خواهد در راستای حفظ، تداوم و تقویت پیوستار ذهنی مخاطبان گام بردارد و خود را در تعارض با آن قرار ندهد. از این جمله بر اساس یافته‌های این پژوهش می‌توان به: نظم ساختارمند در کاربرد مصالح ساختمانی، انتظام فضایی و خلق دسترسی سهل‌الوصول و قابل پیش‌بینی در سیر حرکت، درگیر کردن تمامی حواس پنج‌گانه در طراحی فضاها، خلق موقعیت‌هایی که احساسات و عواطف مخاطبان را درگیر کند و تصاویر ذهنی قدرتمندی در ذهن آنان ایجاد کند و نهایتاً بازتولید پیش‌داشته‌های ذهنی در تجارب جدید،

اشاره کرد.

حسین ابوالحسن. (۱۴۰۰). بررسی نقش دیوارها در خوانش دیالکتیک گسست و پیوند خانه‌های معاصر مبتنی بر تجربه زیسته کاربران. باغ نظر، ۱۸(۹۹)، ۲۵-۴۲. 10.22034/BAGH.2021.241971.4616

۱۰. پیری، اسماء، قلی پور، سیاوش، امیری، نادر. (۱۳۹۸). حق بر شهر محله صادقیه در کلان‌شهر کرمانشاه. مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، ۲(۲)، ۶۸۷-۷۱۲. 20.1001.1.2383360.1398.2.2.12.7

۱۱. ترکمه، آیدین (۱۳۹۶). درآمدی بر تولید فضای آنری لوفور، گردآوری و ترجمه آیدین ترکمه، چاپ دوم، تهران: انتشارات تیسرا.

۱۲. ترکمه، آیدین، شیرخدا، آناهید (۱۳۹۴). تولید فضای آنری لوفور. فصلنامه جامعه، فرهنگ و رسانه، ۴(۱۴): ۳۰-۱۱. <https://www.magiran.com/paper/1446359>

۱۳. حبیبی، میترا، برزگر، سپیده. (۱۳۹۷). معیارهای ضرب‌آهنگ کاوی زندگی روزانه در تولید اجتماعی فضای شهری با تکیه بر تجارب پژوهشی. صفه، ۲۸(۲)، ۴۷-۶۴. 20.1001.1.1683870.1397.28.2.4.3

۱۴. خانی، سمیه، هاشم‌پور، پریسا، کی‌نژاد، محمدعلی، میرغلامی، مرتضی. (۱۴۰۰). چگونگی ارتقای زندگی روزمره با در نظر گرفتن سبوه‌های دور و نزدیک معماری. باغ نظر، ۱۸(۹۶)، ۱۷-۲۸. BAGH.2020.237177.4582/10.22034

۱۵. خدایاری مطلق، صغیه، شارع پور، محمود، تولایی، نوین. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر شاخص‌های مطلوبیت فضای شهری بر میزان تحقق حق به شهر (مورد مطالعه: شهر بابلسر). فصلنامه جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ۴(۹)، ۱۸۹-۲۲۵. SSI.2017.1564/10.22080

۱۶. دامیار، سجاد. (۱۳۹۳). رابطه وجوه ادراکی انسان با عوامل هویت‌بخش در معماری. مسکن و محیط روستا، ۳۳(۱۴۶): ۹۱-۱۰۶. <http://jfhre.ir/article-1-663-fa.html>

۱۷. رشیدزاده، الهام، طهماسبی، ارسلان، حبیبی، فؤاد. (۱۳۹۸). فضای معماری در سيطرة سرمایه: واکاوی شکل‌گیری فضای معماری از دیدگاه نظریه تولید فضای لوفور. نشریه علمی اندیشه معماری، ۳(۶)، ۲۰۴-۲۲۰. 10.30479/AT.2019.10484.1171

۱۸. رهبری، لادن، شارع‌پور، محمود. (۱۳۹۱). جنسیت و حق به شهر: آزمون نظریه لوفور در تهران. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۵(۱)، ۱۱۶-۱۴۱. 20.1001.1.17351901.1393.15.1.5. <https://doi.org/10.22059/IJAR.2016.60807>

۱۹. زمانی، رؤیا، اکبری، علی. (۱۴۰۰). امکان‌سنجی احداث فضای عمومی شهری در شهرک مسکونی مهاجران اراک مبتنی بر نظریه حق به شهر. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، ۱۴(۳۶)، ۶۴-۷۸. AAUD/10.22034.2019.8023

۲۰. شارع‌پور، محمود، رفعت، جاه، مریم، رهبری لادن. (۱۳۹۴). جایگاه شهروندان تهرانی در نردبان آرنستاین: بررسی جنسیتی بُعد مشارکتی حق به شهر. رفاه اجتماعی، ۱۵(۵۷): ۲۰۳-۱۷۷. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2159-fa.html>

۲۱. شجاعی‌وند، بهمن، روستایی، شهرپور، اصغری زمانی، اکبر. (۱۳۹۷). بازنمایی فضایی و تولید و بازتولید تصویر ذهنی: رهیافتی از تریالکتیک لوفور. مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۹(۳۳): ۱۹-۱. <http://journals.hsu.ac.ir/jarhs/article-1-1443-fa.html>

۲۲. شبعه، اسماعیل، بهزادفر، مصطفی، نامداریان، احمدعلی. (۱۳۹۶). تدوین چارچوب نظری منظر شهری به کمک

آنری لوفور با عرضه نظریه جامع تولید فضای خود، سرآغاز تفکراتی شد که در جنبش پست‌مدرنیسم مسئله فرهنگ، هویت، پیوستار تاریخی، تکثرگرایی زمینه‌ای، اقلیم، دستاوردهای فرهنگی سرزمین‌های مختلف اوج گرفت. نظریه تولید فضای لوفور ابزار کارا و قدرتمندی در فهم و خلق فضاهای انسانی به دست می‌دهد که با محوریت تعامل امر ذهنی و تریالکتیک فضایی راهکارهای عملیاتی خلق فضا را به دست می‌دهد. بنابراین اقدام به کنش‌های معمارانه در تولید فضا به‌ویژه موقعیت‌های حضور عمومی و فرهنگی که می‌تواند متضمن خلق تجربه زیسته مشترک شود، در شرایط کنونی که در پی انقلاب عصر دیجیتال تمدن انسانی به سمت تولید تصاویر بی‌پایان کشانده شده است و تصاویر ذهنی انسان‌ها را از کیفیت‌های واقعی حضور و تجربه، مخدوش و منحرف ساخته است، بیش‌ازپیش باید متوجه امر ذهنی اصیل در تداوم تاریخی و فرهنگی‌اش باشد. این امر در یافته‌های تحقیق حاضر قابل استناد است و اصل قضاوت افراد از موقعیت‌های تجربه‌شده‌شان مبتنی بر ذهنیت‌های تاریخی‌شان از فضاست و این امر در تضاد با عملکرد مدرن پروژه ندارد.

منابع

۱. آرنست، هانا. (۱۳۹۹). حیات ذهن، ترجمه مسعود علیا، چاپ پنجم، تهران: انتشارات ققنوس.
۲. آقایی، پرویز، توکلی نیا، جمیله، کلانتری، محسن، فنی، زهره. (۱۳۹۸). تولید و بازتولید فضا در چرخه دوم انباشت سرمایه: نقدی بر زندگی روزمره در فضای زیسته. باغ نظر، ۱۶(۸۰)، ۲۹-۴۰. BAGH/10.22034.2019.8023
۳. اکبری، علی، فلامکی، محمدمنصور. (۱۳۹۵). بررسی جایگاه «دراکات حسی» و «احساس» در پدیده‌شناسی فضای ساخته‌شده، پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران، ۶(۱)، ۲۱-۷. <https://doi.org/10.22059/IJAR.2016.60807>
۴. اکبری، علی، نیرومند شیشوان، مهدیه (۱۳۹۸). جایگاه تجربه زیسته از منظر فلسفه بدن در فرایند طراحی و خلق مکان، پژوهش‌های فلسفی، ۱۳(۲۶)، ۵۲-۲۵. <https://doi.org/10.22034/jpiut.2019.8023>
۵. باتلر، کریس. (۱۳۹۹). آنری لوفور، ساست فضایی، زندگی روزمره و حق به شهر، ترجمه نریمان جهانزاد، تهران: نشر همشهری.
۶. بازارگان، عباس (۱۴۰۰). درآمدی بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته، چاپ دوازدهم، تهران: نشر دیدار.
۷. بانسی مسعود، امیر. (۱۳۹۸). معماری معاصر ایران در تکاپوی بین سنت و تجدد، چاپ هشتم، تهران: نشر هنر معماری قرن.
۸. برک، پیتر. (۱۳۹۰). تاریخ فرهنگی چیست؟ ترجمه مرتضی قلیچ و نعمت‌الله فاضلی، تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام.
۹. پرتو، شادی، صالحی، سعید، اکبری، علی، تنهائی،

مدیریت شهری

فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت شهری و روستایی شماره ۶۶، بهار ۱۴۰۱

Urban management
No.66 Spring 2022

۱۰۳

۳۸. منوچهری میان‌دوآب، ایوب، رهنمایی، محمدتقی. (۱۳۹۸). تحلیلی بر فرایند تولید فضای سرمایه‌داری دولتی در ایران مورد: شهر تهران. برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۲۳ (۱): ۸۵-۱۱۶. 20.1001.1.16059689.1398.23.1.5.6
۳۹. میرمیران، هادی و همکاران (۱۳۸۸). معماری معاصر ایران: ۷۵ سال تجربه بناهای عمومی (۱۳۰۰ تا ۱۳۷۵). تهران: شرکت طرح و نشر پیام سیما. زیر نظر وزارت مسکن و شهرسازی.
۴۰. نوبخت، محمدباقر. (۱۳۹۶). روش تحقیق پیشرفته، چاپ پنجم، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی. <https://b2n.ir/505444>
۴۱. واقفی، ایمان، حاجی‌میرزائی، همن، ترکمه، آیدین، جهانزاد، نربمان. (۱۳۹۸). آنری لوفور، ترجمه و تألیف، مشهد: کتابکده کسری.
۴۲. یزدانفر، سید عباس. (۱۳۸۳). مروری بر طرح‌واره ذهنی دانشجویان و رشد آن در فرایند آموزش طراحی (کارگاه معماری طرح). صفه، ۱۴ (۱-۲)، ۱۷۷-۱۴۵.
43. Akbari, A., Asghari, A., Norouzi Kia, E., Rahimi Daraki, M. (2021). Analysis of Environmental Factors Affecting the Revitalization of the Lost Urban Spaces based on the Concept of the Right to the City (Case study: Velayat Bridge in Tehran), Creative City Design, Vol. 4 (1): 11-28. http://crcd.sinaweb.net/article_683378.html
44. Asadpour, A. (2021). Phenomenology of Place: A Framework for the Architectural Interpretation in Visual Arts (Case Study: Sohrab Sepehri's Drawings). International Journal of Architecture and Urban Development, 11(1), 47-60. <https://doi.org/10.30495/ijaud.2021.16767>
45. Butler, C. (2012). Henri Lefebvre: Spatial politics, everyday life and the right to the city. In Henri Lefebvre: Spatial Politics, Everyday Life and the Right to the City. <https://doi.org/10.4324/9780203880760>
46. Goonewardena, K., Kipfer, S., Milgrom, R., & Schmid, C. (2008). Space, difference, everyday life: Reading Henri Lefebvre. In Space, Difference, Everyday Life: Reading Henri Lefebvre. <https://doi.org/10.4324/9780203933213>
47. Gregory, D. (1994). Geographical imaginations. Blackwell.
48. Harvey, D. (1989). The Condition of Postmodernity (Vol. 14). Oxford: Blackwell.
49. Lefebvre, H. (1991). The Production of Space (D. (trans) Nicholson-Smith (ed.)). Blackwell Publishers. <https://www.worldcat.org/title/production-of-space/oclc/22624721>
50. Merrifield, A. (2006). Henri Lefebvre: A critical introduction. In Henri Lefebvre: A Critical Introduction. <https://doi.org/10.4324/9780203956779>
51. Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2019). Research Methods for Business Students (8th, illustr ed.). Pearson.
52. Schmid, C. (2008). Henri Lefebvre's theory of the production of space: Towards a three-dimensional dialectic. In Space, Difference, Everyday Life: Reading Henri Lefebvre. <https://doi.org/10.4324/9780203933213>
53. Watkins, C. (2005). Representations of Space, Spatial Practices and Spaces of Representa-
- نظریه تولید فضا و نیروهای مؤثر بر منظر. فصلنامه مطالعات شهری، ۶ (۲۴)، ۸۱-۹۴. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_55758.html?lang=en
۲۳. عاملی، سیدسعیدرضا، اخوان، منیژه. (۱۳۹۱). بازنمایی عناصر هویت‌بخش شهری در سفرنامه‌ها: (مطالعه مقایسه‌ای تهران و شهرستان‌های استان تهران). مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۱ (۴)، ۷۵-۱۰۰. JISR.2013.36571/10.22059
۲۴. عبادی، احمد، عموسلطانی فروشانی، محمدمهدی. (۱۳۹۸). آگاهی، ویژگی نواخته یا برخاسته از جوهر نفس؟. متافیزیک، ۱۱ (۲۸)، ۱۵۱-۱۶۸. MPH.2020.120872.1201/10.22108
۲۵. عزتی، مهسا، قلی‌پور، سیاوش، مرادخانی، همایون. (۱۳۹۹). تولید اجتماعی فضای شهری؛ مورد مطالعه، پارک نوبهار کرمانشاه. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۳ (۱)، ۱۳۱-۱۶۲. JICR.2020.2375.2842/10.22035
۲۶. فرمپینی فراهانی، بهراد، صرافی، مظفر. (۱۴۰۰). نقش طرح‌واره‌های ذهنی در تولید فضا (نقد سه‌گانه‌ی فضایی لوفور از منظر مکتب ویگوتسکیایی شناخت). معماری و شهرسازی ایران (JIAU)، ۱۲ (۱)، ۲۱-۵. 10.30475/ISAU.2020.223709.1376
۲۷. فکوهی، ناصر (۱۳۹۹). انسان‌شناسی شهری، چاپ دوازدهم، تهران: نشر نی.
۲۸. فنی، زهره، احمدی، لیلا. (۱۳۹۹). زنان و جستجوی حق به شهر در پیاده‌راه‌های جنسیتی (مورد مطالعه: منطقه ۶ شهرداری تهران). توسعه اجتماعی، ۱۵ (۱)، ۷۱-۱۰۰. 10.22055/QJSD.2020.16735
۲۹. قبادیان، وحید. (۱۴۰۰). سبک‌شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر ایران، چاپ چهارم، تهران: فکر نو.
۳۰. قره بگلو، مینو، روحی فر، سولماز. (۱۳۹۷). تاریخ ذهنیت عامه عاملی تأثیرگذار بر کیفیت مسکن. نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، ۳۳ (۱)، ۶۷-۸۰. 10.22059/JFAUP.2018.238201.671763
۳۱. کاروان، فرهاد. (۱۴۰۰). فرایند طراحی: از ایده تا عرضه بر اساس تفکر تأملی و سبک‌های یادگیری در هنرجویان معماری. صفه، ۳۱ (۲)، ۲۳-۳۸. [SOFEH.31.2.23/10.52547](https://10.52547/SOFEH.31.2.23/10.52547)
۳۲. گاتدینر، مارک (۱۳۹۶). «مارکس زمان ما: هانری لوفور و تولید فضا»، درآمدی بر تولید فضای آنری لوفور، ترجمه آیدین ترکمه، چاپ دوم، تهران: انتشارات تیسرا.
۳۳. محمدی، جمال، اداک، صائب. (۱۳۹۹). تأملی در دیالکتیک امر اجتماعی و امر فضایی در پرتو آرای هانری لوفور. مطالعات جامعه‌شناختی (نامه علوم اجتماعی سابق)، ۲۷ (۱)، ۲۲۳-۲۵۲. JSR.2020.78514/10.22059
۳۴. محمدی، جمال، محمودی، جهانگیر. (۱۳۹۷). تجربه جوانی و تولید فضای اجتماعی: مرد‌نگاری انتقادی پرسه‌زنی جوانان در فضاهای شهری (مورد مطالعه: خیابان پاسداران شهر سمنان). پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۷ (۱۲)، ۴۵-۶۹. CSR.2018.12284.1220/10.22084
۳۵. مرلوپوتنی، موریس (۱۳۹۱). جهان ادراک، ترجمه فرزاد جابراانصار، تهران: ققنوس.
۳۶. مریفلد، اندی. (۱۴۰۰). آنری لوفور، مقدمه‌ای انتقادی، ترجمه امین علی‌محمدی، تهران: نشر همشهری.
۳۷. ملک‌زاده، حمید، محمدزاده، شقایق. (۱۳۹۹). اثر هنری در مقام یک‌جور ساختار آگاهی: مقدمه‌ای پدیدارشناختی درباره چیستی امر هنری. نشریه هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی، ۲۵ (۳)، ۱۳-۲۲. JFAVA.2019.269870.666076/10.22059.۲۲

- febvre: Spatial Politics, Everyday Life and the Right to the City. <https://doi.org/10.4324/9780203880760>
13. Damyar S. (2014). Relationship between Human Perceptual Dimensions with Factors of Identity in Architecture. *JHRE*, 33 (146):91-106. <http://jhre.ir/article-1-663-fa.html>
 14. Ebadi, A., Amoosoltani Froshani, M. (2019). Is Consciousness Emergent Property or Arised from Substance of Soul?, *Metaphysics*, 11(28), 151-168. doi: 10.22108/MPH.2020.120872.1201
 15. Ezati, M., Gholipour, S., Moradkhani, H. (2020). Social production of urban space; Case study of the Nowbahar Park in Kermanshah Province. *Journal of Iranian Cultural Research*, 13(1), 131-162. doi: 10.22035/JICR.2020.2375.2842
 16. Fakouhi, N. (2020). *Urban Anthropology*, 12th edition, Tehran: Nashre Ney.
 17. Fanni, Z., Ahmadi, L. (2020). Women and Seeking "the Right to the City" in the Gendered Sidewalks (Case Study: District 6, Tehran City). *Quarterly Journal of Social Development (Previously Human Development)*, 15(1), 71-100. doi: 10.22055/QJSD.2020.16735
 18. Farmahini Farahani, B., Sarrafi, M. (2021). The Role of Mental Schemata in Production of Space (Criticism of Lefebvre's Spatial Triad from the Perspective of Vygotskian School of Cognitive Psychology). *Journal of Iranian Architecture & Urbanism (JIAU)*, 12(1), 5-21. doi: 10.30475/ISAU.2020.223709.1376
 19. Gharehbaglou, M., Roohifar, S. (2018). The history of public mentalities as an influential factor on the quality of housing. *Honar-Ha-Ye-Ziba: Memory Va Shahrsazi*, 23(1), 67-80. doi: 10.22059/JFAUP.2018.238201.671763
 20. Ghobadian, V. (2021). Theories and styles in contemporary Iranian architecture, Tehran: Fekr-e No Pub.
 21. Goonewardena, K., Kipfer, S., Milgrom, R., & Schmid, C. (2008). Space, difference, everyday life: Reading Henri Lefebvre. In *Space, Difference, Everyday Life: Reading Henri Lefebvre*. <https://doi.org/10.4324/9780203933213>
 22. Gottdiener, M. (1993). A Marx for Our Time: Henri Lefebvre and the Production of Space. *Sociological Theory*, 11(1), 129-134. <https://doi.org/10.2307/201984>
 23. Gregory, D. (1994). *Geographical imaginations*. Blackwell.
 24. Habibi, M., Barzegar, S. (2018). The Criteria for 'Rhythmanalysis' of Everyday Life in Social Production of Urban Space Based on Research Experiments. *Soffeh*, 28(2), 47-64. 20.1001.1.1683870.1397.28.2.4.3
 25. Harvey, D. (1989). *The Condition of Postmodernity* (Vol. 14). Oxford: Blackwell.
 26. Karvan, F. (2021). Design Process: from Idea to Presentation, based on Reflective Thought and Learning Styles in Architecture Students. *Soffeh*, 31(2), 23-38. doi: 10.52547/SOFEH.31.2.23
 - tion: An Application of Lefebvre's Spatial Triad. *Culture and Organization*, 11(3). <https://doi.org/10.1080/14759550500203318>
 54. Zieleniec, A. (2008). *Space and Social Theory*. SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.4135/9781446215784>

References

1. Aghaei, P., Tavakolinia, J., Kalantari, M., Fanni, Z. (2020). Production and Reproduction of Space in the Second Cycle of Capital Accumulation; A Critique of Everyday Life in Lived Space. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 16(80), 29-40. 10.22034/BAGH.2019.151034.3799
2. Akbari, A., Asghari, A., Norouzi Kia, E., Rahimi Daraki, M. (2021). Analysis of Environmental Factors Affecting the Revitalization of the Lost Urban Spaces based on the Concept of the Right to the City (Case study: Velayat Bridge in Tehran), *Creative City Design*, Vol. 4 (1): 11-28. http://crcd.sinaweb.net/article_683378.html
3. Akbari, A., Falamaki, M. M. (2016). Investigation of "Senses & Emotion" Notions in Phenomenology of Built Spaces. *Iranian Journal of Anthropological Research*, 6(1), 7-21. <https://doi.org/10.22059/IJAR.2016.60807>
4. Akbari, A., Niroomand Shishavan, M. (2018). The Status of Lived Experience from the Perspective of Philosophy of Body in Process of Designing and Creating Place. *Journal of Philosophical Investigations*, 13(26), 25-52. <https://doi.org/10.22034/jpiut.2019.8023>
5. Ameli, S., Akhavan, M. (2013). Representation of Identical City Elements in Travel Writings: A Comparative Study f Tehran and Other cities in Tehran Province. *Quarterly of Social Studies and Research in Iran*, 1(4), 75-100. doi: 10.22059/JISR.2013.36571
6. Asadpour, A. (2021). Phenomenology of Place: A Framework for the Architectural Interpretation in Visual Arts (Case Study: Sohrab Sepehri's Drawings). *International Journal of Architecture and Urban Development*, 11(1), 47-60. <https://doi.org/10.30495/ijaud.2021.16767>
7. Arendt, H. (2020). *The Life of the Mind*, translated by Olia, M. 5th edition, Tehran: Qoqnoos publications.
8. Banimasoud, Amir (2000). *Iranian Contemporary architecture in the struggle between tradition and modernity*, 8th edition, Tehran: Honar-e-Memari.
9. Bazargan, A. (2021). *An introduction to qualitative and mixed research methods*. 12th edition, Tehran: Didar.
10. Burke, P. (2011). *What is cultural history?* Translated by Ghelich, M., Fazeli, N. Tehran: Research Institute of Islamic History.
11. Butler, C. (2021). *Henri Lefebvre: Spatial politics, everyday life and the right to the city*, translated by Jahanzad, N. Tehran: Hamshahri Pub.
12. Butler, C. (2012). *Henri Lefebvre: Spatial politics, everyday life and the right to the city*. In Henri Le-

- Right to the City: A Test of Lefebvre's Theory. *Iranian Journal of Sociology*, 15(1), 116-141. 20.1001.1.17351901.1393.15.1.5.2
42. Rashidzadeh, E., Tahmasbi, A., Habibi, F. (2019). Architectural Space Dominated by Capital: An Analysis of the Formation of Architectural Space Based on Lefebvre's Production of Space Theory. *Journal of Architectural Thought*, 3(6), 204-220. doi: 10.30479/AT.2019.10484.1171
 43. Sharepour, M., Rafatjah, M., Rahbari, L. (2015). Citizens Position in Arnestein's Ladder: Gender Analysis of Participatory Dimensions of Right to the city. *REFAHJ*; 15 (57):177-203 URL: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2159-fa.html>
 44. Shieh, E., Behzadfar, M., namdarian, A. (2017). Theoretical framework Codification for urban scape using "the production of space" theory and influential forces on scape. *Motaleate Shahri*, 6(24), 81-94. https://urbstudies.uok.ac.ir/article_55758.html?lang=en
 45. Shojaeivand B, Roostaei S, Asgari Zamani A. Spatial Representation and Production and Reproduction of the Mental Image: Lefebvre's Trialectic Approach. *Arid Regions Geographic Studies*. 2018; 9 (33):1-19 .URL: <http://journals.hsu.ac.ir/jarhs/article-1-1443-fa.html>
 46. Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2019). *Research Methods for Business Students* (8th, illustr ed.). Pearson.
 47. Schmid, C. (2008). Henri Lefebvre's theory of the production of space: Towards a three-dimensional dialectic. In *Space, Difference, Everyday Life: Reading Henri Lefebvre*. <https://doi.org/10.4324/9780203933213>
 48. Torkameh, A. (2018). *An Introduction to Lefebvre's the Production of the Space*, 2nd edition, Tehran: Tisa.
 49. Torkameh, A., Shirkhodaei, A. (2015). Henri Lefebvre's the Production of Space, *Journal of Society, Culture and Media* 4 (14), 11-30. <https://www.magiran.com/paper/1446359>
 50. Vaghefi, I., Hajimirzaei, H., Torkameh, A., Jahanzad, N. (2019). *Henri Lefebvre*, Mashhad: Kasra Pub.
 51. Watkins, C. (2005). Representations of Space, Spatial Practices and Spaces of Representation: An Application of Lefebvre's Spatial Triad. *Culture and Organization*, 11(3). <https://doi.org/10.1080/14759550500203318>
 52. Yazdanfar, S. A2004). A review of students' mental schema and its growth in the design education process (architectural design workshop), 14 (1, 2), 145-177.
 53. Zamani, R., Akbari, A. (2021) "Feasibility Study of Constructing Urban Public Space in Mohajeran Residential Town, Arak Based on the Theory of the Right to the City", *Armanshahr*.64-78 :(36) 14 10.22034/AAUD.2021.224950.2168
 54. Zieleniec, A. (2008). *Space and Social Theory*. SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.4135/9781446215784>
 27. Khani, S., Hashempour, P., Keynejad, M., Mirgholami, M. (2021). Improving Everyday Life Considering the Distant and Nearby Aspects of Architecture. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 18(96), 17-28. 10.22034/BAGH.2020.237177.4582
 28. Khodayari motlagh, S., Sharepour, M., Tavallai, N. (2017). A study about the effect of desirability of urban space indicators on the realization of the right to city (the case study: Babolsar). *Biquarterly Journal of Sociology of Social Institutions*, 4(9), 189-225. doi:10.22080 /SSI.2017.1564
 29. Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space* (D. (trans) Nicholson-Smith (ed.)). Blackwell Publishers. <https://www.worldcat.org/title/production-of-space/oclc/22624721>
 30. Malekzadeh, H., Mohammadzadeh, S. (2020). The artwork as a structure of consciousness: an introduction on what Art is. *Honar-Ha-Ye-Ziba: Honar-Ha-Ye-Tajassomi*, 25(3), 13-22. Doi: 10.22059/JFAVA.2019.269870.666076
 31. Manouchehri A, Rahnemaie M T. (2019). An analysis of the process of producing the state capitalist space in Iran, Case Study: Tehran City. *MJSP* 23 (1):85-116. 20.1001.1.16059689.1398.23.1.5.6
 32. Merleau-Ponty, M. (2012). *The world of perception*, translated by Jaber al Ansar, F. Tehran: Qoqnoos Pub.
 33. Merrifield, A. (2021). *Henri Lefebvre: A critical introduction*, translated by Alimohammadi, A. Tehran: Hamshahri Publications.
 34. Merrifield, A. (2006). *Henri Lefebvre: A critical introduction*. In *Henri Lefebvre: A Critical Introduction*. <https://doi.org/10.4324/9780203956779>
 35. Mirmiran, H. et al. (2010). *Contemporary Iranian architecture: 75 years of experience in public buildings (1922 to 1997)*. Tehran: Payam Sima.
 36. Mohammadi, J., Adak, S. (2020). A Reflection on the dialectic of the social and the spatial in the light of Lefebvre urban theory. *Sociological Review*, 27(1), 223-252. doi: 10.22059/JSR.2020.78514
 37. Mohamadi, J., Mahmoodi, J. (2018). The experience of the youth and the production of social space: critical ethnography of the flanour in urban spaces (case study: Sanandaj). *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 7(12), 45-69. doi: 10.22084/CSR.2018.12284.1220
 38. Nobakht, M. B. (2017). *Advanced Research Methods* (5th edition). Tehran: Jahade Daneshgahi. <https://b2n.ir/505444>
 39. Parto, S., Salehi, S., Akbari, A., Tanhaei, H. (2021). Investigating the Role of Walls in the Dialectic of Rupture and Connection in Contemporary Houses Based on Users' Lived Experience. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 18(99), 25-42. doi: 10.22034/BAGH.2021.241971.4616
 40. Piri, A., Gholipoor, S., Amiri, N. (2020). Sadeghieh Town the Right of the City in Kermanshah. *International Political Economy Studies*, 2(2), 687-712. 20.1001.1.23833602.1398.2.2.12.7
 41. Rahbari, L., Sharepour, M. (2013). Ciender and